

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2025. március • XXXVI. évfolyam 3. (412.) szám

Ára: 450 Ft

Fotó: Molnár Attila

■ Iskolaalapító, képviselő, várospolitikus – 200 éve született borsódi Latinovics Gábor

■ Korábbi város- és sporvezető, ügyvéd, muzsikus, bajai lokálpatrióta –
interjú dr. Révfy Zoltánnal

■ Elfelejtett bácskaiak – a 80 éve elhunyt „rejtvénykirály”, Grätzer József emlékezete

■ Ahogy mások láttak minket – francia utazók élményei a reformkori Magyarországon

Latinovics Gábor (1825–1897) címzetes püspök, kalocsai kanonok életrajza

■ 200 évvel ezelőtt, 1825 márciusában született borsódi LATINOVICS GÁBOR, aki négy cikluson át, 1878–1892 között volt városunk országgyűlési képviselője. Az egyházi pályán a címzetes püspöki rangig emelkedő férfiú kora helyi és országos közéletének ismert figurája volt; ma elsősorban a kalocsai iskolanövénnyek által működtetett bajai zárdai tanoda (egyik) alapítójaként ismerjük a nevét. Az alábbiakban a bicentenárium előtt tisztelegve számos fordulattal kísért életpályájának rövid összefoglalóját olvashatják, annak egyik legkiválóbb ismerője tollából.

Lakatos Andor

■ Borsódi Latinovics Gábor 1825. március 14-én született Baján. Nemes szülei, Borsódi Latinovits Miksa és Kardos Janka bajai lakosok voltak. Nagy Iván a család középkori eredetét fejtegetve *Latanovicz* névváltozatról és kattarói (Cattaro, Dalmácia, ma: Kotor, Montenegró) származásról ír, *Dudás Gyula* családtörténeti munkájában a családi emlékezetre hivatkozva velencei kapcsolatokat, sőt ottani nemesi rangot is említ. Bács vármegyébe a család a 17. század vége felé költözhetett, amikor Dalmáciából sokan érkeztek a török uralom elől menekülve. Első ismert ősök, *Tádé* Baján telepedett le, az ő *Dániel* és *István* nevű fiai hadi érdemeikért kaptak 1719-ben nemességet. A kezdetben bérelt, majd megvásárolt pusztákra később birtokadományokat kaptak, s a 18. század közepére állt össze birtokegyüttesük nagy része (*Borsód, Legyen, Kunbaja, Madaras*), melyben a század végén történtek még nagyobb változások (Kunbaja elvesztése, *Katymár* megvásárlása). A birtokokat a család együttesen kezelte (előnévként a borsódi és katymári nevet viselték), s a 18. század közepétől váltak befolyásossá a vármegyei közéletben.

Ekkortól kezdve a Bács-Bodrog megyei megbízatások (alispán, főszolgabíró, táblabíró, főjegyző, aljegyző, esküdt stb.) valamennyi posztján előfordultak a család tagjai, és országgyűlési követként is rendszeresen szerepeltek a 18. században, a reformkorban és a dualista korszakban is. A család hölgy tagjai gyakran lettek befolyásos, arisztokrata feleségek, például *Horthy Miklós* bátyjának, *Istvánnak* felesége *Latinovits Margit* (1866–1926) volt.

A család kapcsolatrendszere és hagyományai Latinovics Gábor egész életén át meghatározóak voltak. Gábor 1834/35-ben kezdte gimnáziumi tanulmányait Kalocsán, a piaristáknál. Egy tanév után az itteni anyakönyvekben nincs többé nyoma,

s 1841-ben, amikor a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye papnövéndékei közé kérte felvételét, a bajai királyi gimnáziumból hozott elbocsájtó levelet és igazolást a két humanista év befejezéséről. Gimnáziumi tanulmányait tehát Kalocsán kezdte, és Baján fejezte be.

Latinovics Gábor

A főegyházmegye papnövéndékeként Latinovics a bölcsészeti éveket 1841–1843 között Egerben végezte, majd 1843–1848 között teológiát tanult a Nagyszemináriumban, Kalocsán. A növendékekről szóló jelentésekben mindvégig eminens tanulónak és jó magaviseletűnek jellemezték, „káros szenvedélyektől” is mentes volt (azaz nem dohányzott). 1848. április 11-én szentelték pappá, első szolgálati helye káplánként Dávod volt, ahol 1848. július 1-jétől 1850 januárjáig tevékenykedett. Bár plébánosa elégedett volt vele, feltehetően politikai okokból már 1849-ben áthelyezését kérte Jankovácra (Jánoshalmára), ám e kérését elutasították. 1850-tól került a család kérésére „helypótló lelkészé” Bácsborsódra, az éppen megüresedett állomásra. Itt 1856-ig szolgált. Első plébánosi megbízatását Vaskúton kapta, ahol 1856 márciu-

sától 1864 márciusáig működött. Sikeresen fejlesztette a népoktatást, jó kapcsolatai a hívekkel egész életén át elkísérték, így pl. 1880. május 30-án, már kanonokként, a kalocsai érsek megbízásából ő áldotta meg a vaskútiak újjáépített templomát.

1864-ben „hazakerült” Bajára, itt ő volt az első plébános, akinek megválasztásában kegyúrként Baja város magisztrátusa vett részt, miután 1862-ben a város megváltotta magát korábbi földesurától. Kunszt József érsek öt személy plébánosi pályázatát támogatta, róluk szavazhatott a város tanácsa. A titkos szavazást 1864. február 18-án tartották: Latinovics fölényesen nyert 46 szavazattal, a második helyezett 17-et kapott. Latinovics Gábort végül 1864. május 8-án iktatta be plébánosi tisztségébe *Barakovics Antal* kalocsai főszékesegyházi kanonok. Az új plébános a születésnapján, március 14-én költözött Bajára, és ezen a napon tiszteletére fáklyás felvonulást rendeztek. Az esemény politikai tüntető jellege miatt azonban a történelemmel a Királyi Helytartóság is foglalkozott, és levélben kereste meg az érseket. (Feltételezhető, hogy március 15. előestéjén az eseménynek 1848-as felhangjai lehettek, s a felvonulás az abszolutista bécsi kormányzat elleni tüntetésre is alkalmat adhatott.) Az érseki vizsgálat megállapította a plébános felelősségét is, hiszen a fáklyás menetet már pusztán a böjti időszak miatt is meg kellett volna akadályoznia, ezért komolyan megintették. A főpapi intés nem okozott törést sem Latinovics pályafutásában, sem közéleti érdeklődésében, sőt, Kunszt érsek nem sokkal később, 1865. szeptember 1-jén, Ő császári s apostoli királyi felségnek címzett, s a Királyi Helytartótanácsnak elküldött kérelmében apáti vagy préposti címet kért Latinovics Gábor számára. Kérésének teljesítését az érsek már nem érte meg, Latinovics végül 1866. március 18-án kapta meg a Szent Istvánról elnevezett tiszaköi prépost címet.

Latinovics nemcsak plébániájáért, hanem Baja város fejlesztéséért is dolgozott. A statisztikai jelentések szerint több mint háromezer hívő család gondozása volt a feladata, munkáját három káplán segítette. Köztisztviselőként állt, és kiemelték vele kapcsolatban, hogy háza vallási és nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül nemcsak az előkelők, hanem mindazok

előtt nyitva állt, akik a város érdekében tenni akartak. Baján ő volt a *Katolikus Legényegylet* első elnöke, és hasonlóképpen a *Bajai Első Jótékony Nőegylet* vezetője is. Ő áldotta meg a molnárok által újból felépített Szent János-kápolnát 1877-ben. Emellett a nőnevelés, az iskolaügy fejlesztése terén végzett munkáját szokták hangsúlyozni, mely elsősorban a „zárdai tanoda” létrehozását, az iskolanővérek bajai letelepítését, illetve az állami tanítóképző alapításában való részvételét jelentette.

Bár Latinovics az iskolanővérek bajai letelepítése, intézményeik létrehozása, majd igazgatása kapcsán kétségtelenül fontos szervező-vezető munkát végzett, mégsem említhető az intézmény egyetlen alapítójának. Baja városa és a kalocsai iskolanővérek között kezdettől fogva voltak bizonyos kapcsolatok, hiszen az 1860-ban Csehországból Kalocsára érkező iskolanővérek 5 magyar nemzetiségű tagja közül 4 bajai származású volt. A későbbi plébános rokona, *Latinovits Aurélia* még 1863-ban 4500 Ft-ot hagyományozott végrendeletében egy bajai zárdaiskola céljaira. Ezt egészítette ki az 1868 tavaszán meghirdetett gyűjtés a lakosság körében. Az igazi anyagi áldozatot azonban *Haynald Lajos* kalocsai-bácsi érsek hozta, az ő 29 000 forintos és *Kubinszky Mihály* kanonok, az iskolanővérek kalocsai intézet igazgatójának 8000 forintos adománya volt az építkezés megvalósításának legfőbb biztosítéka. Az 1870-ben négy osztállyal induló intézmény 1872-ben hat, majd 1876-ban nyolc tantermesre bővült, ebből a két utolsó terem felső népiskolaként (azaz ismétlődő iskolaként) szolgált, ahol többek között nyelvtant (fogalmazványok készítését) és varrást is tanítottak a lányoknak. 1876-ban a nővérek óvodát is nyitottak. Baja egyébként a harmadik helyen állt a kalocsai iskolanővérek vidéki letelepedéseinek sorában: korábban 1868-ban Óbecsén, 1869-ben Bács-Topolyán alapítottak hasonló intézményeket.

Latinovics 1870-től esperesi teendőket is ellátott kerületében, és 1878 nyarán kanonoki kinevezést kapott Kalocsára. 1878. szeptember 17-én iktatták be idősebb mesterkanonoki stallumába a Kalocsai Főszékesegyházi Káptalanban. Ugyanebben az évben viszont arra kért engedélyt Haynald érsektől, hogy Baján képviselőjelölt lehessen az országgyűlési választások alkalmával. Az érsek ebbe beleegyezett, a következő kitételrel: „*Megengedtetik oly föltétel alatt, hogy ha a megye szükségai kívánják, rábizandó hivatalát azonnal*

elfoglalandja.” Ezt követően országgyűlési elfoglaltságai, budapesti tartózkodása miatt ritkán, évente alig néhány alkalommal jelent meg Kalocsán. Távolléte ellenére káptalani megbízatásai időközben többször is változtak: 1881-ben tiszai főesperes, 1886-ban bácsi főesperes, 1888-ban székesegyházi főesperes, 1893-ban Szent Pálról nevezett bácsi kisprépost, 1895-ben örkanonok lett.

1878-tól Latinovics Gábor kanonok lényegében Budapesten élt, hiszen négy cikluson (1878-1881, 1881-1884, 1884-1887, 1887-1892) át volt Baja város kormányparti (szabadelvű párti) képviselője. Közben többször volt a közös ügyek intézésére kiküldött országgyűlési delegáció tagja. Az országgyűlésben nem volt feltűnő személyiség, keveset szólalt fel. Két fontosabb ügy látható, melyek kapcsán tevékeny volt: az egyik a Budapest-Zimony vasútvonal *Szabadka-Baja szárnyvonalának* megépítéséért folytatott küzdelem (1880-1883), melyet létfontosságúnak tartott a térség fejlődése szempontjából, mivel a fővonal a korábbi elképzelésektől eltérően végül a Dunától beljebb húzódott. A másik az 1883-ban elkészült *középiszkolai törvényjavaslat* támogatása volt, melynek kapcsán nagyra értékelte a felekezetek szabad iskolaalapítási jogát, és a nemzeti-ségi iskolákban kötelező magyar nyelv oktatását, melyet minimum követelménynek nevezett.

Az udvarias, szerény, tartózkodó Latinovics politikai pályájának megítélésére változatos volt a kortársak körében: „... *szelíd természetű, csendes pap; kanonokká lett, maga sem tudja, miért, majd még püspökké is lesz, és senki sem fogja tudni miért? De csak minél hamarabb, mert bizonyára sokkal jobb püspök válik belőle, mint aminő képviselő.*” – írta róla kritikusan *Degré Alajos*. A politikai szerepvállalás előbb-utóbb elkerülhetetlen konfliktusokat hozott életében. Helyi szinten az indulatok-ellentétek leginkább a választások alkalmával jelentkeztek. Latinovics a *Tisza Kálmán* vezette kormány odaadó híveként élvezte a főispán, a tisztviselők és a papság bizalmát, de a város polgárainak nagy része 1881-ben inkább a mérsékelt ellenzéki *Drescher Ede* ügyvédet támogatta. A volt plébános végül heves viták után 26 szavazattal nyert.

Az 1880-as években azután gyűltek a sajtó-támadások, a Haynald érsekhez küldött panaszlevelek is, melyekben összegeztethetetlennek állították a szabadelvű párt különféle lépéseit és törvényjavaslatait a

papi lelkiismerettel. Hol általánosságban, hol név szerint kifogásolták, hogy Latinovics közösséget vállal a Szabadelvű Párttal, és nem lép ki onnan az egyház számára problematikus, sőt elfogadhatatlan politika következményeként (pl. zsidó emancipáció, főrabbi megjelenése a főrendiházban, polgári anyakönyvezés). Az említett kérdések és a mögöttük rejlő ellentétek hamarosan a további egyházi karrier szempontjából is döntővé váltak. 1886 tavaszán ugyanis Latinovics Gábor neve kormányzati támogatással püspökjelöltként merült fel, de kinevezésének ügye végül zátonyra futott, pedig azt – levelek tanúsága szerint – mind a bajai főjegyző (*Allaga Imre*), mind a válás- és közoktatási miniszter (*Trefort Ágoston*) támogatta. A zsidók és keresztények polgári házasságát engedélyező törvényjavaslatot a teljes magyar püspöki karral egyetemben határozottan ellenző Haynald érsek azonban – annak támogató álláspontja miatt – politikai ellentétbe került a kormányparti kanonokkal. Mindezek után azt javasolta az érsek Treforthoz írt levelében, hogy Latinovics Gábor püspöki előterjesztésétől tartózkodjon. (Más kérdés, hogy végül a neki szánt beszercebányai püspökséget egy másik bajai születésű pap, *Bende Imre* kapta meg.)

A kinevezési ügy kellemetlenségei ellenére a jó viszony az érsek és a kanonok között töretlen maradt. A kölcsönös jóindulat jelei megnyilvánultak 1888-ban, amikor Latinovics a *Szentjobbi valóságos apátság*ot kapta meg az uralkodótól. Latinovics következetes maradt politikai magatartásában, és továbbra is kitartott a Szabadelvű Párt támogatásában, még a polgári házasság meghirdetését követően is. Noha Latinovics tevékeny képviselő-sége 1892-ben véget ért, a kormányzati-politikai körök hálájának jeleként fogható fel a kanonok biduai választott püspöki kinevezése 1895-ben. A címzetes püspöki rang ugyanis nem járt valós teendővel, sem püspökszenteléssel, adományozása a királyi-főkegyúri jog része volt Magyarországon.

Az 1891-ben meghalt Haynald érsek utóda, *Császka György* szintén jó kapcsolatban állt Latinoviccsal, nem sokkal halála előtt az érsek is meglátogatta őt Budapesten, a Pannonia Szállóban lévő lakásán. Latinovics Abbáziába akart utazni, hogy régóta szokásos fürdőútján keressen gyógyulást betegségére, de 1897. május 8-án váratlanul elhunyt. Utolsó látogatója rokona, *Latinovics János* főrendiházi tag volt, az ő távozása után halt meg szívszél-

hűdésben. A Bajai Közlöny nekrológiájában az elhunyt szeretetreméltóságát és szívjóságát hangsúlyozta, melynek köszönhetően rengeteg jó barátot és tisztelőt szerzett magának: „... *életpályája bizonyoságának, hogy lehet valaki minden tekintetben korrekt pap anélkül, hogy a modern élet követelményeivel szakítani kényszerülne.*”

Sajnos a kortársak számára még jól ismert személyiség élete és munkássága ma már csak töredékesen vizsgálható.

Felidézésének egyik nehézsége a személyes levelezés, irathagyaték hiánya. Nem véletlenül hiányoznak ezek a források, megsemmisítésükről maga Latinovics Gábor döntött 1896. december 1-jén kelt végrendeletében. 1897. május 11-én helyezték végső nyughelyére Kalocsán, a köztemető papi kriptájában. Végrendeletében Latinovics egyszerű temetést kért, a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint a szertartást Császka György kalocsa-bácsi

érsek végezte. Temetésén Baja város küldöttsége is részt vett, a polgármester vezetésével.

(Az írás Latinovics Gábor (1825-1897) c. püspök, a bajai zárdaiskola alapítója címmel, a 2015. május 14-én, a 90 éves Bánáti Tibor tiszteletére rendezett Bajáról indultak – Bajára érkeztek c. konferencián elhangzott előadás alapján készült. A rövidített, szerkesztett változatot a szerző szíves engedélyével közöljük.) ■